

Loomulikkuse küsimus¹

Sille Kapper

Teesid: Linnastunud kogukondades korraldatakse mitmesuguseid tantsulisi ettevõtmisi, milles avaldub linlaste püüdlus loomulikuma ja looduslähedasema elulaadi poole. Sõnaga *loomulik* iseloomustatakse seejuures üpris erinevaid tantsimisviise. Artikkel põhineb nüüdisaja Eesti pärimustantsu valdkonnast kogutud andmetel, mis puudutavad loomulikkuse ning selle kaudu vaimse ja füüsilise tervisega seotud mõtteviise ja uskumusi. Tantsu kui keha, vaimu ja hinge ühendava terviku kaudu saab analüüsida nii kehataju ja -tunnetuse küsimusi kui ka vaimu- ja tundeseisundeid, mis selle loomulikuks peetava tegevusega seonduvad. Uurimuse eesmärk on mõista tänapäeval pärimustantsu tantsimisel ja sellest kõnelemisel või kirjutamisel avalduva loomulikkusepüüde tagamaid.

Märksõnad: keha, loomulikkus, pärimustants, rahvatants, tantsuetnograafia, tervis

Sissejuhatuseks: mõistetest ja uurimisküsimusest

Tänapäeva linnastunud ühiskonnas levib mitmeid tantsulisi ettevõtmisi, mille üks alusväärtus on linnas kasvanud ja elavate inimeste intuiitiivsed või teadlikud püüdlused looduslähedasema ja selle kaudu kehalises või vaimses mõttes tervislikumaks peetava elulaadi poole. 21. sajandi alguses ei saa kindlasti öelda, et tegemist oleks põhimõtteliselt uue nähtusega tantsuvaldkonnas, kuna tantsukunstis on ikka aeg-ajalt uuesti pöördutud kehaomasemate liikumisviiside poole, sageli vastavaid ideaale ka minevikust otsides. Seda enam on aga tantsutekstide ja tantsimise kui kultuurilise praktika sellise kalduvuse tänapäevased avaldumisvormid väärt märkamist ja analüüsi.

Loodusest eemaldunud nüüdisaja linnakultuuris on *loomulikuks* nimetatud üpris erinevaid tantsimisviise, mille suhe arusaamadega tervislikkusest on omakorda erinev. Käesoleva artikli aluseks on autori välitööd tänapäeva Eestis, kus pärimustantsu tantsimine on valik, üks võimalus paljude seas. Pärimus-

tantsu muude oluliste väärtuste ja tähenduste hulgas avaldub valikus tantsida pärimustantsu ka nüüdisaja inimese iha kehaliselt ja vaimselt tervislikuma olemise järele. Seda soovi illustreerib tendents kirjeldada pärimustantsu kui teistest loomulikumat tantsuliiki.

Eestikeelse omadussõna *loomulik* kaks põhitähendust on 1) looduslik, looduses esinev ja loodusest seatud või 2) nähtuse olemusse kuuluv, normaalne, enesestmõistetav ja ootuspärane (EKSS 2009: 191). Pärimustantsu kirjeldavates väljaütlemistes leiab tänapäeva Eestis kasutamist nii üks kui teine. Neist teise tähenduse varjund 'loomulik kui ebateadlikult omandatud või teadlikult õpitud ja alateadvuseni omaks võetud' kirjeldab siinkirjutaja isiklikku arusaama tantsu loomulikkuse mõistest. Püüdes mitte projitseerida oma seisukohta uuritavatele, tunnen huvi loomulikkuse kontseptsioonide vastu, mis tänapäeva Eestis pärimustantsu tantsijate tegevust suunavad ja raamistavad.

Et tantsu loomulikkus on alati kultuuriliselt konstrueeritud, muutume tavaelus ühtlasi "pimedaks" (Van Zile 2014: 202) nende enesestmõistetavuste suhtes, mis mingi liigutuse või liikumisviisi loomulikuks pidamise aluseks on. Alles tantsuetnograafilised uurimisvõtted nagu tantsu õppimise või tantsimise tähelepanelik vaatlemine, tantsus osalemine ja täpsete küsimuste esitamine toovad nähtavale seni vaikimisi kehtinud eeldusi, mille alusel teatud laadi tantsimist mingis kultuurikontekstis mõnest teisest loomulikumaks hinnatakse. Niisugune uurimine on aga väga tähtis, sest see avardab ja süvendab meie arusaamist tantsust, näidates, missugused tantsu omadused on asjaosalistele sedavõrd olulised, et neid aktsepteeritakse ja mõistetakse alateadvuse tasandil (samas: 210). Judy Van Zile käsitluses on tantsu loomulikkus niisiis eeskätt enesestmõistetavuses ja ootuspärasuses, mille spetsiifilist sisu tuleb aga iga etnokoreoloogilise uuringu puhul avada. Van Zilega nõustudes jätan tänase Eesti pärimustantsu kontekstis loomulikkuse loodusest seatu (ja seetõttu tervisliku(ma)ks peetu) tähenduses üheks võimalikest omadustest, mille olulisust tantsijate silmis uuringu käigus kontrollida.

Keha- ja vaimutervise ning mõlemal eelmainitud moel mõistetud loomulikkusega seotud mõtteviiside ja uskumuste uurimiseks pakub tantsu kehalisvaimne ja emotsionaalne tervik unikaalseid, teistest kunstiliikidest erinevaid võimalusi, kuna tantsus ja tantsimise sõnalistes peegeldustes muutuvad analüüsitavaks nii kehataju ja -tunnetuse küsimused kui ka kehakasutusega seotud vaimu- ja tundeseisundid. Tantsu analüüsil võetakse arvesse tantsuteadmuse nii kontseptuaalne kui ka teostuslik² mõõde ehk inimeste kujutlused, arusaamad ja teadmised tantsust ning tegelik tantsimine, samuti nende mõõtmete omavaheline keerukas sidusus – nähtamatu³ kontseptsiooni osaline avaldamine igas nähtavas teostuses ning kontseptsioonide järkjärguline täienemine

iga kogetud teostuse põhjal. Pärimustantsu ajaloolis-kultuuriline taust pakub seejuures täiendava dimensiooni tänaste muutuste mõtestamiseks.

Terminiga *pärimustants* tähistan käesolevas artiklis ajaloolise talupojatantsuga seostatavate liikumistekstide⁴ praktiseerimist linnastunud nüüdis-kultuuris. Selle otsustuse aluseks on varasema uurimise tulemused (Kapper 2013), mille kohaselt tänapäeval etendab mõiste *pärimustants* konstrueerimisel Eesti avalikkuses määravat rolli tähistatava objekti mõtteline seos talurahvakultuuriga.⁵ Ühtlasi kasutavad nii teadlikult pärimustantsuga tegelevad huvilised kui ka laiem üldsus pärimustantsu mõiste selgitamiseks ja selle tantsuliigi iseloomustamiseks sageli subjektiivset ja mitmeti tõlgendatavat epiteeti “loomulik”, mis pärimustantsu kirjeldamisel mõnikord hõivab isegi kõige olulisema koha: “Pärimustants on loomulik liikumine ja emotsioonid”, kirjutas 39aastane tantsija 2009. aastal (N39, 2009) ja sarnast mõtet on mulle ka hiljem korduvalt avaldatud.

Seega on *loomulikkus* igal juhul tunnistatud pärimustantsu kontseptsiooni oluliseks osaks, väljendugu see siis sõnas või tantsus nii erinevalt kui tahes. Hoolimata suhtelisest üksmeelest pärimustantsu olemuslike tunnuste osas, erinevad eri gruppide arusaamad sellest, missugune on või peaks olema üks hea ja väärtuslik pärimustants. Nii käivitaski käesoleva artikli aluseks oleva uurimuse küsimus, missugused on need põhimõtted, mida Eesti inimesed tänapäeval loomulikuks nimetatud ja loomulikkust taotleva pärimustantsu puhul tähtsaks peavad ja järgivad. Pärimustantsu kui kommunikatsiooni loomulikkust väljendavate sõnaliste ja tantsitud väidete kriitilise analüüsi kaudu saab selgitada, kuidas on tantsijad iseendale ja avalikkusele oma vaateid põhjendanud. Täiendavalt vaatlen, milline roll on seejuures loomulikuks peetava tantsimise tervisesestel. Tervislikkus, tervisele kasulikkus on tänases ühiskonnas üsna universaalne müügiargument mis tahes toote, teenuse või idee levitamiseks. Seetõttu on asjakohane küsida, kas ja kuidas seostub tervislikkus pärimustantsu kui loomuliku liikumisviisi propageerimisega.

Pakkumused tantsuturul ehk teoreetilised ja metodoloogilised lähtekohad

Tihe konkurents erinevate tantsuliikide vahel ja võistlus huviliste tähelepanu pärast suunab väljendusviise, väljaöeldu aga kujundab omakorda nii kuulaja kui ütleja enese tõekspidamisi. Tantsu on integreeritud nii sõnastatud kui ka sõnastamata ideed, mis ühiskonnas käibivad pärimustantsu (võib-olla pärimuskultuuri) kohta üldisemalt, ning tantsu analüüs aitab neid avada.

Majandusterminoloogia eeskujul kasutab Rein Raud kultuuriteoorias uut mõistet *pakkumus*: mingisugune ühiskonnas käibiv väide, samuti igasugune ringlusse läinud kultuuritekst on teatud mõttes pakkumus (Raud 2013: 40–41). Nii võib pärimustantse vaadata kui pakkumusi selle kohta, et neis kehastub talupoeglik traditsiooniline maailmavaade ning pärimustantsu tantsides võib nüüdisaja inimene praktiseerida ja kogeda talupoeglikku tarkust. Pakkumus on ka pärimustantsu kirjeldamine keskmisest loomulikuma tantsimisviisina või pärimuslike tantsutekstide teistest tantsutekstidest 'loomulikumaks' kuulutamine. Selliste pakkumusväidete hindamise kriteeriumiks peaks olema nende kognitiivne adekvaatsus (Raud 2013: 40): kui pakkumus jääks arusaamatuks, siis seda inimese või kogukonna kultuurilisse kompetentsi ei integreeritaks. Kui aga tantsija tunneb või usub tundvat seda, mida tantsu omaduste kohta väidetakse, on pakkumus vastu võetud ning väide läheb ja jääb käibele.

Pakkumusi toetavad või lükkavad tagasi sümboolsed autoriteedid (Raud 2013: 41–42). Näiteks pärimustantsu loomulikkuse kuvandit on üsna aktiivselt toetanud meedia, samuti kool jm institutsioonid. See asjaolu paneb aga uurijat tema uudishimulikkuses veelgi enam kaevuma pealispinna alla – tantsija isiklikesse ja sisimatesse tajudesse, tunnetesse ja mõtetesse. Seda võimaldab tantsuetnograafia, mille eesmärk on tantsusündmuste ja nn tantsumaailmade (*dance worlds*) mõistmine nende sotsiaal-kultuurilises kontekstis (Wulff 2013). Pärimustantsu õppimist ja tantsimist nüüdisaegses ühiskonnas võib käsitleda ühe sellise tantsumaailmana.

Tantsuetnograafi spetsiifiliseks ja olulisimaks töövõtteks on tantsuprotsessides osalemine, mis sarnastelt teistegi kehaliste praktikatega loob unikaalset, ainult osalejale kättesaadavat teadmust (Wulff 2013). Tantsides pääseb uurija ligi teadmistele, kogemustele ja tunnetele, mis tekivad vahetult tantsu käigus. Erinevates tantsusituatsioonides osaledes kogub tantsuetnograaf omalaadse kehalise kogemuspagasi (*corporeal score*), milles ühinevad tegeliku tantsimise olukorrad, nende meenutamine ja neist kirjutamine (Ness 1996: 146). Kehalisus (*embodiment*) kui uurimisparadigma ja metodoloogiline lähtepunkt (Csordas 1990, 1993) jätab lammutamata tantsulise terviku, mis ühendab keha, vaimu ja hinge, ta sünteesib teadmust neid kõiki kolme aspekti arvesse võttes. Tantsuetnograafias põimuvad omavahel tihedalt taju-, refleksiooni- ja analüüsi protsessid, nagu Sarah Pink (2009: 3) on seda kirjeldanud sensoorse etnograafia puhul üldiselt.

Nii toimus käesoleva uurimuse tarvis andmete kogumine tänapäeval pärimustantsuks kutsutud praktikaid vahetult vaadeldes, neis ise osaledes ja seda osaluskogemust kirjaliku dokumenteerimise käigus reflekteerides, samuti teiste tantsijatega nii suuliselt kui kirja teel vesteldes ning kuulates ja

lugedes tänapäeva inimeste sõnalisi väljendusi pärimustantsu atraktiivsuse ja populaarsuse tõusu põhjuste kohta linnakultuuri kontekstis. Videosalvestised, mis fikseerivad efemeerse uurimisobjekti vähemalt ühe hetke seisu, on antud uurimustüübi puhul käsitletavad vältimatu ja tõhusa abivahendi, kuid mitte keskse uurimismaterjalina. Artiklis on kasutatud aastail 2008–2014 kogutud andmeid, mis on saadud erinevates pärimustantsu tantsimise olukordades nagu õppimine õpitubades, kursustel, rühmade harjutustel ja individuaalsetel kohtumistel pärimusteadjatega, tantsude demonstreerimine rühmade esinemistel vm lavasituatsioonides ning tantsimine pidudel ja kontsertidel publiku seas. Suur osa pärimustantsude tantsimisest on tänapäeval koondunud festivalide ümber, teine laiem kasutusala on rühmatantsuharrastus ning mõlemalt väljalt saadud andmeid olen kasutanud, arvestades nende vahetut ning laiemat sotsiaal-kultuurilist konteksti. Parviainen (2002: 12) väidab, et teadmine on alati kehaline ja just selle tõttu subjektiivne ning ajalooliselt, kultuuriliselt, sotsiaalselt, ruumiliselt, ajalisel ja kinesteetiliselt positsioneeritud. Kõik need aspektid tulevad paratamatult kaasa ka uurija⁶ etnograafilisse kirjutusse.

Kogetud ja kogemuspõhiselt läbi kirjutatud või videos fikseeritud tantsutekstide analüüsil toetun Juri Lotmani (1981) teooriale tekstide funktsioneerimisest kollektiivse kultuurimäluna. Selle funktsiooni toimimise käigus tekstid muutuvad ja kaotavad osa oma tähendustest ning tekitavad uusi. Tantsiv inimkeha aktualiseerib ja unustab oma tegevuses realiseeruvate pärimustantsutekstide erinevaid aspekte vastavalt sellele, millised väärtused on tantsijale hetkel olulised või ühiskonnaelus esil. Neid aspekte identifitseerides leiame pärimustantsus tähendusi, mis avavad selle orgaaniliselt talupojakultuuri kuulunud ning olude muutudes käibelt kadunud nähtuse tänapäeval ellukutsumise ja -jäämise põhjuseid. Linnakeskkonnas on tantsija isiklik keha üks väheseid lähedasi ja kättesaadavaid kokkupuuteid loodusega, olles ühtaegu intiimne ja unikaalne, ent ka tugevasti ümbritseva keskkonna iseloomust mõjutatud. Kogu maailma ja enese olemist selles tajutakse tollesama ümbrusest vormitud ja kujundatud keha kaudu.

Meie tänapäeva elukeskkonda kirjeldatakse sageli tehisliku ja ebatervislikuna – seegi on pakkumus, mille oleme vastu võtnud. Uurimisprotsessi seisukohalt tähendab see, et enese ja teiste kehalisuse märkamine ja keha liikumise mõtestamine toimub paratamatult läbi selle üldise prisma – suures osas tehisliku ümbruse ja olemuselt loodusliku, ent ümbrusest muudetud keha konflikti kaudu, läbi vastuolude suurel määral ebatervislikuks hinnatud keskkonna ning samal ajal keha, vaimu ja hinge tervist väärtustava inimese vahel.

Õpitud ja õppimata loomulikkus

Kultuurinähtuse pärimuslikkus viitab selle edasiantavusele ühelt põlvkonnalt teisele vm gruppide vahel. Pärimustantsu loomulikuks edasiandmise viisiks peetakse seejuures eeskujupõhist õppimist: “lihtne ja loomulik eeskujud järgiv matkimise meetod” (Sarv & Sarv 2013) ning “head tantsijad on kuskil seal ja just neilt saab väärtuslikke nippe õppida” (Tantsumaja 2014), ent tänapäeval raskendab reaalselt ja tulemuslikku jäljendamise teel õppimist see, et eeskujud on väga erinevad ja kokkupuude nendega harv. Sihiteadliku eeskujupõhise õppimisega seotud küsimusi on arutatud asjahuviliste ringkondades,⁷ keskendudes eeskätt selle protsessi käigus tekkivatele valikutele. Pärimustantsu loomulikkuse kriteeriumi seisukohast on aga pigem tähtis märgata, missugused eeskujud mõjutavad tantsimist pidevalt ning teadvustamata tasandil.

Olen varem kirjutanud, et pärimustantsuga loovad tänapäeva inimesed sidet kujuteldava kollektiivse minevikuga, ning leidnud, et järjepidev kehaline praktika väljendab, kinnitab ja taastoodab selle sideme olulisust nii asjaosaliste kui kõrvaltvaatajate jaoks (Kapper 2013). Analüüsides pärimustantsu terviseseeoste aspektist lisandub esivanemate pärandi teadmisesest jõu ammutamisele emotsionaalsete elamuste otsimine ja loodusläheduse kogemine oma keha kaudu, mida tunnetatakse meeldiva ja rahuldustpakkuvana. Õie Sarv on seto tantsu kohta korduvalt kõnelnud ja ka kirjutanud:

see on küll minu arvamine, et meie tants on meie oma jooga. Meil on kõik endal olemas, me ei peaks midagi sisse transportima, sisse tooma. Kasuta seda, mis meil olemas. (e-kiri autorile 15.03.2009)

Oma välitöödel olen märganud, kuidas kirjast möödunud viie aasta jooksul on üha suurem hulk inimesi asunud seda “meie joogat” uuel viisil mõistma: mitte enam kui suvalisi kooli kehalise kasvatuse tunnist meelde jäänud võimlemisharjutusi (nagu võis täheldada juhuslike liikumiselementide rohkusest tantsupõrandail aastail 2010–2011⁸), vaid uskudes pärimustantsu ühiste ja seda teistest tantsuliikidest eristavate aluspõhimõtete olemasolusse, neid ise tantsuprotsessile keskendumisega otsides ning koguni nõudes, et teadjad neid tutvustaksid ja õpetaksid. Seos kujuteldava kollektiivse minevikuga jääb seejuures endiselt olulisele kohale, sest pärimustantsu loomulikkust loovaid tähtsaid tõesid arvatakse peituvat traditsioonilises elulaadis ja sellega seotud vanemas talurahvatantsus, mis on õpitav. Nii püütakse näiteks jäljendada ajaloolistel piltidel nähtavat kehahoidu või tantsuvõtteid, tabada filmilindil dokumenteeritud liikumismaneere ja leida loogikaid nende tänapäeva tantsija keha jaoks esialgu harjumatu liikumismustrite omaks võtmiseks.

Teiselt poolt on täies elujõus ka arusaam, et pärimustants “levib rahva hulgas, keegi ei õpeta sihipäraselt” (M45, 2012). Selle tõekspidamise kandjate puhul ei seostu püüdlus tantsida loomulikult loodust järgiva kehakasutuse ega muude oskuste selleks otstarbeks sihiteadliku õppimisega, vaid spetsiaalse õppimise vajalikkuse (aktiivse) eitamisega. Loomulikuks peetakse küll juba varem, ükskõik kas sihipäraselt või ebateadlikult ja intuiitiivselt, omandatud teadmuse ja oskuste kasutamist, olgu nende päritolu siis milline tahes ja hulk suur, keskmine või ka olematu, oskuste puudumine selle arusaama järgi pärimustantsu loomuliku tantsimise võimalusi kuidagi ei vähenda. *Loomulik* on tantsijale sellisel puhul olukord, kus ta tunnetab end igas mõttes peremehe- na – valitseja ja otsustajana oma keha ja käitumise üle.

Mõlemad pakkumused on küllaltki jõuliselt ühiskonnas esindatud ning oma kognitiivses adekvaatsuses ka erinevate gruppide poolt aktsepteeritud, kuna inimeste kogemused ongi erinevad. Tantsuteostuste analüüsil ilmneb seejuures sõnastatud kontseptsiooni ja tegeliku tantsimise pidev vastastikune mõju ja muutumine, mis Egil Bakka ja Gediminas Karoblise (2010: 174) väitel tuleb eriti selgelt esile õppeprotsessides. Pärimustantsu võib analüütilises mõttes alati käsitleda õppeprotsessina, sest igal juhul mõjutab tantsijat varasem kogemus ja eeskuju. Kogemus võib seejuures olla kehaline või ainult vaatluspõhine, eeskuju vahetu või pärit pikemalt ajaliselt või kultuuriliselt distantsilt. Harjumus- ehk ootuspäraseks võivad kujuneda väga erinevad liikumismotiivid, -jadad või -maneerid, rõhutatult loodusest lähtuvatest nt gravitatsiooni ja keha joondumist tunnetavatest kuni täiesti “ebaloomulikeni” nagu nt mõni suhteliselt kaelamurdev soolotantsutrick, mida konteksti arvestades sooritatakse aga täie enesestmõistetavusega, kuna eesmärgiks on ju oma osavusega kaaslas(t)ele muljet avaldada. Anatoomiliselt korrektset ja seega tõenäoliselt üle keskmise kehasõbralikku ja -säästvat tantsimist alles esimesi kordi katsetades ei tunneta tantsija seda samuti enamasti kuigi normaalsena, kui keha on seni harjunud teistsuguste asendite ja liikumistrajektoridega. Olukord muutub järjepideva harjutamise käigus, mil järkjärgult astuvad mängu uued harjumused ja käitumismustrid, täieneb tantsu kontseptsioon ja modifitseerub iga järgnev teostus.

Nii õpitud kui õppimata *loomulikku* tantsimist hindab vastav asjaosaline tantsija emotsionaalselt meeldivaks ja mugavaks st kehasõbralikuks siis, kui valitud tantsimisviis on tema enese otsus, mis võib olla sündinud rohkem või vähem teadlikult, harjutamise käigus, pikemaajalise teadvustamata eeskuju põhised või spontaanselt. *Loomuliku* tantsimise tervislikkusest selles kontekstis otseselt ei räägita, ent sellesuunaline potentsiaal paistab just individuaalsest otsustusvabadusest, mida pärimustantsu tantsimise situatsioonid võimaldavad tänapäeval tõepoolest sagedamini kui mitmed teised.

Tantsida hommikuni?

Uurimisperioodil kogutud ja analüüsitud pärimustantsu mõiste seletustes ning kasutuskontekstides, samuti erinevates tantsusituatsioonides ilmsid siiski korduvalt hoiakud, milles pärimustantsu seostati väga üldiselt tervislike eluviisidega või kitsamalt erinevate tervislikuks peetavate aspektidega. Kõige elementaarsemal tasandil teadvustatakse liikumist üldiselt tervisele kasuliku füüsilist aktiveeriva ja vaimu lõõgastava emotsionaalse tegevusena, ent selles osas ei erine suhtumine loomulikuks hinnatud pärimustantsusse hoiakutest mõne teise tantsuliigi kui vabaajategevuse või ka tervisespordi suhtes.

Erinevusi on aga võimalik näha, jälgides, milliseid väärtusi pärimustantsu juures kirjeldatakse positiivses, mida negatiivses võtmes. Näiteks eelistavad pärimustantsu poolehoidjad suhteliselt tihti seda tantsuliiki teistele selle tõttu, et seda saab paljudel juhtudel praktiseerida järjest tunde, katkestusteta ja märkimisväärselt väsimata, nt nagu avaldub järgnevas meeleolukas blogipostituses:

sõbrad, mind ajab oksele see mõte Kaera-Jaan Euroopasse viia. [---] See, mis on meile üdini oma, paljusid improviseerimisvõimalusi pakkuv ja maailmaruumi korrastava iseloomu ja toimega on üksnes ja ainult labajalg. [---] Ärge määrige mulle pähe mingit pool-lollakat kaerajaani, see pole tants, mida saaks öö läbi tantsida. (Kotka 2011)

Kuigi humoorikas esituses, väljendatakse siin tõsist ja kindlameelset poolehoidu rahulikule, pikalt kestvale, keskendunud ja meditatiivsele tantsule, mis tundub selle kirjutaja isikliku keha, vaimu ja hinge jaoks õige ja sobilik. Kaerajaan, kuigi samuti pärimustants, ei leia heakskiitu oma hüpleva⁹ ehk väsitava, kirjutaja hinnangul etteantult ebaökonomse loomu tõttu.

Kestliku tantsimise võime saavutamiseks otsivad pärimustantsu õppijad inimkehale väidetavalt omaseid ökonomseid kehakasutusviise, mis arvatakse olevat kaduma läinud linliku, postindustriaalse ja neist tulenevalt väheliikuva ja pigem istuva elulaadi tõttu. "Harmoniline ja ökonomne kehakasutus on kindlasti üks nendest pärimuslikest oskustest ja teadmistest, mis on vähemalt Eestis välja suremas," kirjutab Maarja Nuut 25. novembril 2012 e-kirjas autorile murelikult. Ökonomse tantsimise põhimõte omistatakse aga automaatselt erinevatest ajastutest pärinevale materjalile. Üsna tugev on uskumus, et Euroopa kõrgemate ühiskonnakihtide seltskonnatantsus vähemalt alates 19. sajandist levinud füüsilise osavuse ja sooritusvõime esiletõus (Foster 1996: 6) talurahvakultuuri ei puutu. Virtuossuse demonstratsiooni aktsepteeritakse meestetantsus, naiste traditsioonilisele tantsule peetakse Eestis siiani enamasti kohaseks pigem vaoshoitust.

Ülearuseid kehalisi pingutusi spetsiaalselt vältiva tantsimise levinud avaldusvormiks on kujunenud liigutuste ulatuse vähendamine. Järgneval videol <https://www.youtube.com/watch?v=5H9uturgrAc> õpetavad seto rahvarõivastes Õie ja Maarja Sarv seto tantsu serjoža. Salvestiselt on näha, kuidas tähelepanelikud õppijad, 2012. aastal I traditsioonilise tantsu festivalist “Sabatants” osavõtjad, on juhendajaid jäljendades ja nende suulisi juhiseid järgides oma liigutuste ulatust märkimisväärselt vähendanud, kui võrrelda antud teostust sama tantsu teiste spontaansete esitustega näiteks tantsuklubides. Videolt nähtav vastab *loomulikkuse* taotlusele loodusest seatu mõttes – tantsija kehale lastakse mõjuda raskusjõul ega püüta seda märkimisväärselt ületada, ent *loomulik* kui normaalne ja ootuspärane on see teostus vaid juhendajate esituses. Enamiku õppijate olek väljendab pigem õpiprotsessile kohasest olukorra uudsus-est tingitud teadlikku pingutust ja ülesandele keskendumist, mitte tantsijale enesestmõistetavat, teadvustamata vaikivat *loomulikku* olekut.

Pilt 1. Õie ja Maarja Sarv õpetavad seto tantsu serjoža. Otselink videolõigule avaneb ajakirja veebiversioonis. <https://www.youtube.com/watch?v=5H9uturgrAc>.

Peale ulatuse vähendamise õpetatakse-õpitakse muid liigutuste ökonoomsema ehk optimaalse jõuga sooritamise viise põhimuslikuks tantsimiseks harva. Alati ei peeta seda ka vajalikuks, nt seostades ökonoomsemat tantsumaneeri

vaid vanemaealiste tantsijatega, kuna nooremate puhul toetatakse arusaamale endisaegse talurahva meist paremast füüsilisest võimekusest, mistõttu siiski ka suuremaid liigutusi, hoogsamat liikumist ja isegi hüplemist aktsepteeritakse kui *loomulikku* tegevust. N-ö väsitavamate liigutuste ökonoomsema sooritamise tehnikad on kasutusel pigem intuiitiivselt, õpiolukordades neile märkimisväärset tähelepanu ei pöörata. See tähenduslik ebakõla pärimustantsu juures üldiselt väärtustatud ökonoomsuse taotluse suhtes viitab taas pärimustantsu *loomulikkuse* kontseptsiooni sellele poolele, mis kõneleb ilma spetsiaalse õppimiseta tekkivast tantsust. Ühtlasi lülitatakse niimoodi välja üks võimalik argument pärimustantsu tervislikkuse poolt – võimalus trennida südant ja veresoonekonda jäetakse selle pakkumusega lahkelt teiste tantsustii- lide pärusmaaks.

Eesti pärimustantsu ühe sagedamini esineva motiivi, paarispöörlemise tõttu ei seostu hooga tantsimise ajaline kestus siiski ainult tantsija aeroobse võimekusega, vaid see nõuab ka erioskusi nagu nt põhisammude teadmine, partneritunnetus või fookuse juhtimine. Sagedase takistusena õnnestuvale ja nauditavale tantsimisele nimetavad tänased tantsuõppijad pöörlemisel tekkivat peeringlust. Abiks on siin tantsija pilgu ehk fookuse hoidmine liikumatul punktil, mis võib asetseda oma kehal, paarilisel või mujal ruumis, või pilgu täielik fikseerimata jätmine, ent seegi lähenemine nõuab tantsija teadlikku otsust ja harjutamist, mis iseenesliku ja teadvustamata *loomulikkuse* kontseptsiooniga kokku ei lähe. Uurija pilgule avaneb siin aga ootuspärasuse mõttes *loomulik* tulemus – pöörlemisest loobumine, mida spontaansel tantsimisel sageli tehakse. Nii jääb joovastus paari koostöös hästiõnnestuvast pöörlemisest vaid väiksema osa pärimustantsijate kogemusse ning pika hooga pöörlemise heaolu loovat efekti väitva pakkumise üldine kognitiivne adekvaatsus on pigem väike. Pigem hinnatakse tunnetuslikult adekvaatseks seisukoht, et selline pöörlemine on ebanugav ja keeruline, õppimine tüütu.

Suutlikkus tantsida võimalikult kaua ei tähista tänapäeva pärimustantsu kontekstis siiski üksnes võimet reaajas tundide viisi järjest liikuda. Pärimustantsud on “sobilikud kõigile vanustele” (N22, 2012) ja nende tantsimine “jõukohane kõigile, nii lastele kui vanadele” (N39, 2010), kirjutavad esimesel kohtumisel kursuselased, kes on tulnud pärimustantsust rohkem teada saama. Tähelepanu pööramine kehaomastele liikumisviisidele vähendaks kindlasti tantsija vanusest või füüsilise seisundi iseärasustest tingitud piiranguid, mis omakorda annaks taas tugevaid argumente selle tantsuliigi eelistajaile ja tervisliku liikumisviisina propageerijaile võrreldes mõnede teiste aladega, eriti näiteks lavalise rahvatantsuga, millega pärimustantsu paratamatult ikka ja jälle kõrvutatakse. Avalikult nähtavates tantsuolukordades peegelduvad need võimalikud argumendid aga pigem harva. Pärimustantsu elukestvus liiku-

misvõimalusena paistab küll nii beebikoolide ja lasteaedade kui ka eakate tantsurühmade ja pensionäride huviklubide repertuaarist, kuid tihti valdab tantsuteostusi ikkagi tüüpilise rühmarahvatantsu ühtlustav esteetika, mitte konkreetsete tantsijate isiksustele sh kehalisele enesetundele vastavad valikud.

Samal ajal kritiseerivad nii sõnalised väljaütlemised kui ka säästlikul moel tantsitud pärimustants tihti just rahvatantsuharrastust rühmades, mida siis vastandina pärimustantsule hinnatakse ebaökonomoseks ja põhjendamatult pingutavaks. Pärimustantsu on huviliste vestlusringis võrreldud pikamaajook-suga, tuues rühmarahvatantsu võrdkujuks sprindi. Teistel juhtudel on pärimustantsu võrdlust mis tahes laadi spordi, olgu või kestvausuladega peetud ka täiesti ebakohaseks, sest see viib tähelepanu tantsuprotsessis osalemiselt tulemustele ja saavutustele, viimaseid aga pärimustantsule omasena ei tunnetata. Kui saavutusspordi asemel võtta võrdlusmaterjaliks tervisesport, võimaldaksid pärimustantsu individuaalsusest lähtuvad tantsija ea- ja jõukohased varieerimisvõimalused tõepoolest argumenteerida selle tantsuliigi tervislikkuse poolt sel ajal kui keha allutamine erinevatele tantsijavälistele normsüsteemidele mitmete teiste tantsuliikide puhul suurendab oluliselt näiteks vigastuste ohtu.

See kõik on juba olnud

Protsessi väärtustavad tulemi asemel tihti ka kaasaegsed etendus kunstid. See sarnasus viis mind kõrvutama pärimustantsule nüüdisaja entusiastide tegevuses ja arusaamades omistatud jooni nüüdistantsu iseloomustusega. Esmalt osutusid Heili Einasto (2010: 19) eestikeelses ülevaates *100 aastat moderntantsu* välja toodud moderntantsu algusaegadele iseloomulikest printsiipidest neli üsna sarnaseks Eesti pärimustantsumaastikul toimuvaga:

- protestivaim eelnevate tantsulaadide või ühiskonnaelu kitsaskohtade suhtes;
- fookus tantsija individuaalsel eneseväljendusel;
- ebamäärased ideed, mis alati ei kehastugi tantsus, jäädes vaid sõnalisteks seisukohavõttudeks;
- ühtse harjutussüsteemi puudumine, kuid teoreetilised eeldused selle kujunemiseks.

Ühtlasi puutuvad need kõik tantsu *loomulikkuse* kontseptsiooni, mis on liikumapanev jõud nii omaaegses moderntantsus kui ka taaselustatud pärimustantsus. Niivõrd erinevate tantsulaadide ühised jooned viitavad tantsuajaloos tsükliliselt korduvatele üldisematele reeglipärasustele. Kui Einasto (2010: 19) analüüsis varajast Saksa ja Ameerika moderntantsu ning selle tantsustiili

edasisi arenguid 20. sajandi jooksul, siis 21. sajandi alguse pärimustantsupilt Eestis laseb näha üpris sarnaseid ideid.

Protest

Peale rühmarahvatantsu vastase protesti, millele viitasin põgusalt eespool ja mida veel kord puudutan ka harjutussüsteemide lõigus, kehastab pärimustants nüüdisajal kriitikat linlikust elulaadist tingitud probleemide suhtes, näiteks erinevates eluvaldkondades avalduv võõrandumine, mille väljendused ulatuvad vaimse harmoonia ja tasakaalu puudumisest nõrga kehatunnetuse ja rühivi-gadeni. Üks (küll väiksem) osa tantsijaid peab pärimustantsule omaseks keha-kasutus- ja liikumispõhimõtteid, mis sarnanevad ökonoomsust ja anatoomilist korrektsust väärtustava kehakäsitlusega kaasaegses tantsus. Pärimustant-su headust või traditsioonilisuse määra hinnataksegi mõnikord selle põhjal, kui võrd õnnestub “maha raputada” koolis vm tantsuõppe käigus omandatud “pindmisi kultuurikihte” (Muutuvad 2014). Selles osas olid eestlastega ühel meelel ka 6. märtsil 2014 Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis korraldatud vestlusringis osalenud läti, leedu ja poola pärimustantsijad, -muusikud ning kultuurikorraldajad. Mitmest sõnavõtust jäi kõlama, et pärimustantsu õppi-misel peetakse vajalikuks esmalt lammutada kehaomast liikumist kammitsev struktuur, mille on tekitanud mingi teine, varem õpitud tantsustiil, et seejärel ehitada üles uus harmoonia. Tantsu pärimuslikkuse kriteeriumiks oleks siis nagu selle “puhtus”, kunstlike lisanduste puudumine, nii nagu välditakse sünt-teetilisi lisaineid toidus või kantakse vaid looduslikest materjalidest rõivaid vastukaaluks ümbritsevale tehiskikkusele.

Pärimustantsuga seostatavad protestimeeleolud viitavad üsna selgelt ühiskonna üldisele rahulolematusele tehisliku keskkonna ja sellest tulenevate hädadega. Tantsu loomulikkuse all mõistetakse sellisel puhul vabanemist kõikvõimalikest äratuntavatest erinevate tantsustiilide või treeningsüsteemide mõjudest, mille loetelu kujuneb aga konkreetse äratundja tantsuteadmuse ning -kogemuse põhjal.

Individaalsus

Nüüdisajal käibivates pärimustantsutekstides aktualiseeruvad enamasti in-dividuaalsed eripärad, samal ajal kui ununeb koostöö ja tantsijatevaheliste suhete roll tantsu õnnestumisel. Ilmselt tuleneb see praeguse ühiskonna ül-disest kalduvusest väärtustada kõrgemalt individualistlikke ja alles seejärel kollektiivseid ideid. Kui tantsijad keskenduvad eeskätt omaenese isiklikule

kehalisele kogemusele või eneseväljendusele, ei jagu energiat või tähelepanu ühiste teadmiste, kogukonnas tunnustatud reeglite ja koosolemise kogemuse tähtsusele. Tantsija, kelle ülim eesmärk võib küll olla tantsida loomulikult, ent kellel puuduvad teatud elementaarsed oskused, ei suuda märgata ega tee ka pingutusi selleks, et püsida näiteks ülejäänud seltskonnaga ühisel ringjoolel, kuigi selline liikumine oleks traditsiooniline ja selles mõttes pärimustantsusituatsioonis normaalne ja ootuspärane. Kuna loodus on meid varustanud erinevate individuaalsete eeldustega, saab rõhutatud loomulikkusetootluste tulemuseks siin hoopis süvenev individualism, mis vähemalt tantsupõrandal avaldub üksteisega mitteamustamises. Ühistunnet loovad suuremates massides tänapäeval pigem rühmarahvatants ja rahvatantsijate suurüritused, mille käigus vahel tantsitakse ka pärimustantsu, kuid see repertuaarivalik ei domineeri ning ühiselt kogetud pärimustantsu kogukonda ühendav roll, nagu see toimis traditsioonilises ühiskonnas, jääb nüüdse linnakultuuri tingimustes mõnevõrra nõrgemaks. Loomulikuks peetakse erinevate oskustega tantsijate võrdset õigust tantsuruumi hõivamiseks, tantsupõrandal käitumise elementaarskuste omandamine enne seltskonnas tantsima asumist enamasti ei ole loomulik ega eeldatav. Tugevasti aktsepteeritud igapäevase õiguse olla enda seisukohast loomulik, sõltumata selle väljendusvormist, tekitab tantsupõrandal ka konfliktsituatsioone (nt kihnlaste jõupingutused ringis tantsimiseks suurematel pidudel, intervjuust Maria Michelsoniga 2011), mis küll enamasti rahumeelselt lahenevad. Tantsukogemust ja emotsiooni need siiski mõjutavad.

Ebamäärasus

Sõnas väljendatuna on tantsu loomulikkuse idee ise ebaselguse musternäide. Tantsimise kontekstis on enamlevinud loomulikkuse tõlgendused seotud stiililistest tõekspidamistest tulenevate enesestmõistetavustega paljude traditsioonilisemat laadi tantsuliikide puhul nagu ballett, tantsusport või seltskonnatants, tänapäevastes tantsustiilides leiab aina enam tähelepanu loomulikkuse tõlgendus loodusliku kaudu ehk anatoomiliselt korrektne kehahoid jt somaatiliste printsiipide järgimine.

Pärimustantsu loomulikkus on samuti tõlgendatav mõlemal moel, ent siin eristub üks selge kultuuriline pakkumus, mille järgi pärimustantsus *loomulik* võrdub *treenimata*. See väide meenutab Isadora Duncanile (1877–1927) sajand tagasi suunatud ekslikku süüdistust tehnika puudumises, samuti nüüdistantsu huvi argiliikumiste ja tantsuliselt treenimata kehade vastu. Kultuurimälust aktualiseeruvad siin taas vähema pingutusega tantsitavad tekstid ja elemendid, energiamahukamad ununevad.

Sama pakkumust toetab veel veidi teise nurga alt nii sõnas kui tantsus väljenduv idee, et teatud laadi pärimustantsu tantsimine ei tähenda tingimata erilist tähelepanu tantsuliikumistele, süvenemist ega pingutust, vaid seda tehakse muuseas, näiteks sõbrannaga jutuajamise taustaks (Kihnu 2008, 2009 pulmasalvestused, eravestlused 2010, isiklik kogemus). Teistes olukordades argumenteerivad samad inimesed, mina kaasa arvatud, aga üsna põhjendatult nt teatud tantsuliikumiste detailide ja omaduste üle, sel ajal kui tantsupõrandal kehastub sõnastatu vaid valikuliselt, sõltuvalt omakorda situatsiooni spetsiifikast.

Võrdselt varajase modern- ja tänase pärimustantsuga seotud uduse idee näiteks on ka paljajalu tantsimine, mida võib vaadelda kui väljapoole suunatud visuaalset märki, aga ka kui tantsija kehakogemust oluliselt mõjutavat asjaolu. Tagasi loodusse pürgimist on varemgi rõhutatud tantsija keha vabastamisega jalatsite või kostüümi pitsitusest. Nüüd on paljajalu tantsimise naturaalne kuvand kasutusel tähelepanu tõmbamiseks ka pärimustantsu tantsimise võimalustele (vt Pilt 1), mis taas seob pärimustantsu loomulikkuse kontseptsiooni loodusest lähtuvusega.

Pilt 2. Pärimusmuusika saatel tantsimist propageeriva Tantsumaja reklaam (Tantsumaja 2014).

Ent jalatsitest loobumist saavad endale lubada tervete jalgedega tantsijad. Erinevad haigused alates küüneseenest ja lõpetades diagnoosimata vaevustega nahal, luudes või liigestes seavad selleks linnainimesele üsna ületamatuid takistusi, reaalsest füüsilisest valust või ebamugavustundest psühholoogilise tõrkeni (vestlus tantsijatega augustis 2014). Paljajalu tantsimist seni rohkem kõrvalt ja pealt vaadates olingi seda nähtust seni tunnetanud eeskätt ühe romantilise võttena loodusläheduse väljendamiseks tantsus, kuid 2014. aasta suvel kahel järjestikusel, kuigi sisult üpris erineval sündmusel¹⁰ ise pikalt paljajalu tantsides tundsin erinevust keha- ja ruumitunnetuses. Varasema kogemusega võrreldes muutus minu liikumine ja keharaskuse tunnetus täpsemaks, tundlikumaks, ettevaatlikumaks, enesetunnet arvestavaks ja sellega omakorda spetsiifilist hea- ja rahulolutunnet loovaks. Välitöö päevik ja sinne kirjutis on arglik katse seda kogemust reflekteerida ning seni ebamäärasesse tundes sõnastamise kaudu suuremat selgust tuua – tantsides esmalt kehalises teadmises vormunud idee sõnasse jõudmiseks oli tarvis täiendavat impulssi.

Harjutussüsteemi eeldused

Nagu 20. sajandi alguse moderntantsus, puudub 21. sajandi alguses pärimustantsu õppimiseks ühtne harjutussüsteem, kuid on olemas teoreetilised eeldused selle kujunemiseks. Taluühiskonnale omane eeskujupõhine õpe linnakultuuris inimeste mobiilsuse, kogukondade segunemise, kultuurilise mitmekesisuse suurenemise jmt tõttu süsteemina ei toimi. Mõtteviis, et rahvatantsude esitamine publikule nõuab vastavat spetsiaalset treeningut, ulatub Eestis tagasi 20. sajandi esimesse poolde (Raudkats 1926; Põldmäe & Tampere 1938). Rahvatantsuharrastuse algusaastatel tugineti võimlemise ja hiljem klassikalise balleti treeningsüsteemidele (Vissel 2004: 117–118) kuni nõukogude perioodi jooksul kujunes välja rahvuslik lavatants kui selgepiirilisel fikseeritud sõnavaraga eristiil, mille side pärimusliku tantsuga muutus aina raskemini märgatavaks. Pärimustantsu mõiste ja esitusstiili eristamisega rahvuslikust lavatantsust 21. sajandi esimese kümnendi lõpul tekkis aga kaks uut vaateviisi – üks, mille järgi pärimustantsu tantsimiseks eraldi teadmised, oskused või pingutused pole vajalikud, ning teine, mis vanade¹¹ väärtuste juurde tagasi pöördumise tarvis avaldab nõudlust uute, normeeritud rahvatantsulaadi treeningust erinevate õpetuste järele.

Pärimustantsusündmusi jälgides tuleb esile, et suur osa tänapäeva tantsuõppijaid vajab nauditava tantsukogemuse kujunemiseks mingil määral abi. Juhendaja tugi aitab tantsimise raskesti sõnastatavat välja tantsijal enese jaoks struktureerida, üksikosi ja seoseid märgata ning teha pärimusmater-

jalis oma valikuid. Kehakasutuse juhised aitavad õppida tundma oma keha ja optimeerida selle liikumisvõimalusi, mis lubab üle jääva energia kulutada traditsioonitundlikule improviseerimisele ja varieerimisele, et kokkuvõttes naudiva tantsu, mida inimene ise hakkab tunnetama loomuliku ehk ootuspärase ja enesestmõistetavana.

Valmisolek pakkuda uusi vajadusi rahuldavaid juhiseid pole Eestis seni aga kuigi suur. Eeskujud on otsitud mujalt, nt Ungarist, Poolast, Norrast jm, kus teemaga on tegeldud veidi kauem. Nii leiab Poola traditsioonilise *obereki*¹² õppimiseks loodud harjutusvara kasutamist ka meil (<https://www.youtube.com/watch?v=7CeQrbRNusQ>).

Pilt 3. Hetk Poola traditsioonilise obereki õpetamise videolt. Piotr Zgorzelski ja Bogumila Zgorzelska. <https://www.youtube.com/watch?v=7CeQrbRNusQ>. Otselink videolõigule avaneb ajakirja veebiversioonis.

Näidiseks toodud klipp pärineb 14osalisest internetis levivast õppematerjalide sarjast, kus harutatakse üksikasjalikult lahti tantsu erinevad tehnilised aspektid alates rütmistruktuurist ja tantsuvõttest lõpetades kehahoiu ja sammude sooritamise detailidega. Harjutused on väga otseselt suunatud konkreetse eesmärgi, õnnestuva paarispöörlemise saavutamisele.

Eestis on keha, jõu, aja ja ruumi¹³ kasutamist uurivaid harjutusi vähesel määral toodud traditsioonilise tantsu festivali Sabatants õppeprotsessidesse (nt õpituba Paaritants algajatele 2014), samuti ka rahvatantsurühmade ning

-ansamblite tegevusse, eeskätt Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia tantsueriala üliõpilaste ja nooremate vilistlaste eestvedamisel. Nende lähenemine tantsukunstile ja liikumistehnikatele on mõnevõrra üldisem kui eelmises lõigus kirjeldatud kitsalt konkreetse oskuse omandamise suunitlusega videomaterjal. Sel põhjusel on uute tehnikate kasutamise siht ja suhe pärimustantsu õppijate jaoks ka veidi hämaram, tuues kaasa erinevaid reaktsioone – nii soovimatust edasi harjutada kui ka vaimustust uudetest avastustest ja võimalustest (isiklikust e-kirjavahetusest ja vestlustest tantsijatega suvel-sügisel 2014).

Kuigi eeldused harjutussüsteemi kujunemiseks on olemas ja eelkirjeldatud tegevuste näol esitatud ka pakkumus, pole hetke ajaliselt distantilt veel otstarbekas hinnata selle pakkumuse üldist kognitiivset adekvaatsust. Vastuoluline tagasiside viitab pigem testperiodile, mille käigus võime jälgida, kui adekvaatsena tunnetavad tantsuõppijad pakutud tehnikaid, kuivõrd neist tegelikult abi saadakse ning kas pärimustantsu *loomulikkuse* õppimiseks ja harjutamiseks loouakse seetõttu süsteeme või jääb eelistatuks pigem metsik ja intuiitiivne lähenemine. Oma rolli mängivad siin institutsioonide ja meedia seisukohavõtud, millest esimestelt võiks oodata teadmispõhisust ja süsteemsust, teine on paratamatult pigem pealiskaudne ja lihtsustav, samas laiema auditooriumi suhtes mõjukas.

Moderntantsu analoogiat jälgides kujuneks treeningsüsteeme mitu, misjärel jõutaks postmodernse tantsuga sarnaselt olukorda, kus pearõhk asub tantsija “keha tundmaõppimisel ja anatoomiliste põhimõtete rakendamisel, mis tagaksid tantsijale suutlikkuse liikuda vabalt valitud viisil” (Einasto 2010: 143). Eesti pärimustantsu viimaste aastate dünaamika näitab, et erinevate tänapäevaste tantsutehnikate ja pärimustantsu teineteisele lähenemine on alanud. Selle protsessi edasisi arenguid hakkab määrama pärimustantsuga seostatuna levida *loomulikkuse* kontseptsiooni sisu, sh *loomuliku* liikumise tervislikkuse kasutamine müügiargumendina: teadlik harjutamine ei levi kuigi laialt, kuni *loomuliku* tantsu peamiseks tunnuseks on argine treenimata keha ning eba-teadlikult ja muuseas üle võetavad liikumismustrid, ent harjutussüsteemi järele tekib vajadus niipea kui tantsu *loomulikkus* defineeritakse loodusest seatu ehk liikumise somaatiliste printsiipide ja inimkeha anatoomia kaudu.

Kokkuvõtteks

Artikli eesmärk oli avada alateadlikkuseni omaks võetud väärtusi ja arusaamu, mis on aluseks pärimustantsust kui loomulikust liikumisest rääkimisele ja soovi(tuse)le tantsida *loomulikult*. Toodud näited lubavad üldistatult väita,

et tänapäeva Eestis pärimustantsu loomulikuks peetud omadused lähtuvad ühisest allikast, milleks on tantsija isikliku vabaduse ja otsustusjõu väärtustamine. Skaaladel looduslik–mittlooduslik ja õpitav–mitteõpitav võib kellelegi *loomulik* tants seejuures asetuda täiesti erinevatesse punktidesse olenevalt otsustaja tantsuteadmusest ja -kogemusest. Nii tähendab *loomulik* pärimustants kellegi jaoks

- raskusjõu tunnetamist ja lihastöö optimeerimist, kui tantsija on otsustanud, et nii on kestlik ja loodusest seatud kehale parim;
- mistahes muu tantsustiili harjutustel omandatud kehahoidu ja liikumismaneere, kui tantsijale tundub niiviisi mugav, harjumuspärane ja normaalne;
- oma vanemate vm kogukonna kultuuriliste eeskujude sihiteadlikku matkimist, kui tantsija leiab, et see õppimisviis kuulub pärimuse olemusse;
- spontaanset, ebateadlikku, kontrollimata liikumist, kus tantsija arvates õppimine või kellegi järgimine ei ole vajalik, reeglid puuduvad.

Mingi liikumisviisi loomulikuks pidamisel võib olla ka mitu põhjust korraga. Nii näiteks võib eeskuju järgiva õppimisega kombineeruda uskumus, et eeskujuks valitud tantsija keha vastab õppija omast paremini looduslikkuse ideaalile, kuna on üles kasvanud varem, teistsuguses, n-ö rikkumata keskkonnas või selle võimaluse välistudes otsitakse looduses esinevat loomulikkust somaatiliste lähenemiste abil. Balletti, võistlustantsu vm õppides kujunevad liikumismaneerid ja omandatakse oskused, mis annavad tantsijale enesekindluse ja ühtlasi kaotavad huvi võimalike uute või võõraste detailide suhtes, sest harjumuspäraselt tantsimine tundub normaalsem. Toodud kombinatsiooninäited pole ammen-davad, ent rõhutavad veel kord peamist – tänase pärimustantsu *loomulikkuse* konstrueerib iga tantsija endale oluliste tõekspidamiste valguses ning peamise taustajõuna esineb seejuures usk individuaalse vabaduse primaarsusesse. Seda tulemust tasub arvesse võtta iga konkreetsemat pärimustantsuteostust või -kontseptsiooni uurides, nagu on märganud etnokoreoloogid ka enne mind, ent sama oluline on paljukõneldud *loomulikkuse* igakordse tähenduse lahtimõetamine pärimustantsu õppimise ja õpetamise protsessides.

Lõpuks võib analüüsitud andmete põhjal välja tuua veel kaks asjaolu, mis kirjeldavad pärimustantsu positsiooni teiste sarnaste, sh tervisesse puutuvate kultuuriliste praktikate seas tänases ühiskonnas. Esiteks: mõnikord seondub tänapäeva inimese pärimustantsu ja -muusika huvi talupojatarkusele tugineva öko-mahe-eluviisiga ka muus osas nagu nt elukoht, toitumine, riietus, ostukaupade tarbimise vähendamine vm. Pärimustants on üks tegevus, mis teatud kogukondade silmis kuulub loodusliku tähenduses *loomulikkust* ja tervislikkust

taotleva elustiili juurde. Selliselt seotud praktika puhul õpitakse enamasti tundma ja kasutama liikumistekste, mis usutakse olevat sündinud meie omast varasemas ja puhtamas keskkonnas ning on sellega loodusele lähedasemad kui näiteks hiljem loodud tantsud. Samuti pööratakse tähelepanu nende ajalooliste tekstide esitusviisile, püüdes taasomandada väidetavalt kadumaläinud, talupojatantsule omaseks ja seeläbi tervislikuks peetavaid optimaalseid ja ökonoomseid liikumismaneere.

Teiseks on komplekselt looduslähedasemat eluviisi praktiseerivate inimeste kõrval mõnede nüüdisaja linnainimeste meelest pärimustants kena eraldiseisev vahend tagasi looduse ning tervislikuma olemise poole pürgimisel. *Loomulikuks* ning seeläbi kehale ja vaimule tervislikuks peetud tantsu praktiseeritakse siis ajutise vaheldusena urbanistlikku tarbimiskultuurilist peavooluteed kulgevast argielus. Niisugust lähenemist iseloomustab enamasti nõustumatus teha pärimustantsu tantsimisel mingeid täiendavaid pingutusi, sest *loomulikuks* hinnatakse eeskätt seda, mis tuleb ilma eritreeninguta. Tõsi, väikest pingutust teatud piirini, näiteks teatud sammukombinatsiooni või põrandajoonisel liikumise äraõppimist võidakse siiski aktsepteerida, kuid ei peeta eelmises lõigus kirjeldatud grupiga sarnasel määral vajalikuks näiteks kehakasutuse märkamist, muutmist või juhtimist.

Tänapäevaste pärimustantsu praktiseerimiste käigus teostuvad vahepeal ununenud vanad tekstid niisiis aina uuesti, kuid nüüd tõusevad neis esile teised aspektid kui need, mis olid olulised samade tekstide käibimisel talupojakultuuris. Need aktuaalseks muutuvad aspektid viitavad kollektiivsetele ideedele, mis iseloomustavad seda ühiskonda, milles tantsutekstid käibivad. Nii võib öelda, et pärimustantsu tantsimine, näiteks teatud piirkonna ajaloolise tantsutraditsiooni teadlik tundmaõppimine ja edasikandmine aitab nüüdsel inimesel leida tänases äärmiselt mobiilses ning urbaniseerunud elustiilis kaduma läinud pidepunkte. Enese tunnetamine looduse osa ja esivanemate järeltulijana tõstab eneseteadlikkust, kehatunnetuse ja -kasutuse oskusi ja lõpptulemusena isiklikku turvatunnet ning kehalist ja vaimset heaolu.

Pärimuslikus tantsimises kui teistest liikumisvormidest loomulikumaks peetud ehk individuaalset otsustusvabadust andvas praktikas võib näha ka otseseid kehalise tervise parandamise või säilitamise võimalusi, eriti võrdluses rahvusliku lavatantsu või teiste suhteliselt pingelisel treeningul põhinevate ning endas alalhoidlikust ning ea- ja jõukohaselt varieeritavast pärimustantsust suuremat vigastuste või ülekoormuse ohtu peitvate tantsustiilidega. Sellist konkreetset pakkumust tunnetatakse adekvaatsena siiski vaid reaalse võrdlusmomendi olemasolul.

Erinevaid arusaamu ühendab tõdemus, et tänapäeval pärimustantsu armastav ja harrastav tantsija omistab sellele liikumisvormile võimet tõsta inimese

subjektiivset heaolutunnet. Sellega on tänases Eesti ühiskonnas vastu võetud ja üldjoontes kognitiivselt adekvaatseks tunnistatud pakkumus, mis väidab pärimustantsu sobivust elukestvaks ja tervislikuks liikumisviisiks. Keha- ja vaimutervisega seonduvad tänapäeval üldjuhul intiimsed ja äärmiselt isiklikud teemad, mis veel kord loogiliselt selgitab ka tänase pärimustantsu loomulik-kusetaotluste sügavalt individualistlikku iseloomu.

Kommentaariid

- ¹ Artikkel valmis ETF grandii 9132 toel.
- ² Varem (nt Kapper 2013) olen tõlkinud Egil Bakka ja Gediminas Karoblise (2010: 172–174) kasutatud termineid *the concept* ja *the realization (of a dance)* eesti keelde kui (tantsu) kontseptsioon ja realisatsioon.
- ³ Mõisteid “nähtav” ja “nähtamatu” kasutan lähtuvalt tähendusest, mille nendele kategooriatele andis prantsuse fenomenoloog Maurice Merleau-Ponty (2010), samuti on andmete kogumisel ja analüüsil aluseks Merleau-Ponty (1945) *Taju fenomenoloogia* põhitees “Maailm on see, mida me tajume” (Bohl 2008: 23).
- ⁴ Tantsu võib käsitleda kultuuriteksti ehk tähendusliku kommunikatsiooniaktina, mida mittetekstist eristab argiväljenduse tasandist suurem korrastatus (Lotman 1981; 2010: 88). Tants kui kultuuritekst on väljendatud inimkeha korrastatud liikumise ja liigutuste jada või kompleksi ehk liikumistekstina, mis reaalsuses on ühekordne, põgus ja ebapüsiv (Adshead-Lansdale 1999: xii–xiv). Mõistet *liikumistekst* kasutangi just koreograafilise jada või kompleksi tähenduses, kuna mõistes *tantsutekst* sisaldub liikumistekst koos sellele antava(te) tähendus(t)ega.
- ⁵ Osaliselt tähistab käesolevas artiklis edaspidi viidatud tekstides sama mõistet ka termin *rahvatants*.
- ⁶ Uurimisperioodil 2008–2014 toiminis uuritavas *tantsumaailmas* lisaks uurija rollile pidevalt nii õpetaja-õppejõu kui tantsijana, viimast nii *ettekandelise* kui *osalustantsu* (Nahachewsky 1995) situatsioonides. Minu üldise tantsijakogemuse pikkus pärimustantsu valdkonnas on 30 aastat, arvestades algusajaks sügist 1984, mil liitusin tol ajal Kristjan Toropi juhitud rahvakunsti ansambliga Leigarid. Peamiselt selles ansambelis tegutsemine ja koreograafiaõpingud Tallinna Ülikoolis (1986–1991 ja 2004–2006) kujundasid minu isikliku kehakogemuse pagasi, millele lisas kriitilisema mõõtme kultuuride uuringute doktoriõpe Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudis 2009–2013.
- ⁷ Pärimustantsu eeskujupõhise õppimise üle arutlesid muusikud, tantsijad ja tantsuõpetajad pikemalt nt 2014. aasta kevadel III traditsioonilise tantsu festivali Sabatants vestlusringis (Kapper, K. 2014).
- ⁸ Kirjeldasin seda olukorda lähemalt artiklis “Kujutledes kogukondi: traditsioonist ja improvisatsioonist tänapäeva pärimustantsus” (Kapper 2011).
- ⁹ Enamik kaerajaani teisendeid sisaldab käärhüppeid, mis kujundavad sellest tantsust üldlevinud mulje, kuigi kogutud on ka hüpeteta variante (nt Torop 1995: 165), samamoodi on labajala puhul väikeste sammudega tasane pöörlemine vaid üks võimalikest, kuigi üsna tavaline tantsimisviis. Ebatüüpilised elemendid ei kuulu enamiku inimeste

kaerajaani- või labajala-kontseptsiooni ning teostuvad ka tantsupõrandatel sellevõrra veelgi harvemini.

¹⁰ Pidud Harjumaa taluõue murul 1. augustil ja töötoad Tallinna koolisaali puitpõrandal 2. ja 3. augustil 2014.

¹¹ Vanade väärtuste all pean siinkohal silmas ka rahvatantsuharrastuse algaastail rõhutatut: “maksab ometi üks põhinõue: l o o m u l i k k u s” (Põldmäe & Tampere 1938: 53). Sõrendus pärineb originaalist. Samas lõigus kasutavad autorid sõna *loomulik* rahvatantsude esitamise erinevate aspektide kirjeldamiseks veel kolmel korral.

¹² Eesti labajala sarnane tants.

¹³ Analüütiliste kategooriate “keha”, “jõud”, “aeg” ja “ruum” kasutamisel ja nende kui “tantsuelementide” (Joyce 2013: 8–9) uurimisel põhineb täielikult loovtantsu õpetus, kuid sisuliselt on igasugust tantsu võimalik vaadelda nende nelja aspekti kaudu.

Allikad

Muutuvad 2014 = Muutuvad traditsioonid – taaselustada ja/või ellu jääda? Pärimus- tantsijate, -muusikute ja kultuurikorraldajate vestlusring Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis, 6. märts 2014 [videosalvestis ja kirjalik kokkuvõte autori valduses].

Kirjandus

Adshead-Lansdale, Janet (toim) 1999. *Dancing Texts. Intertextuality in Interpretation*. London: Dance Books.

Bakka, Egil & Karoblis, Gediminas 2010. Writing “a Dance”: Epistemology for Dance Research. *Yearbook for Traditional Music* 42. Ljubljana: International Council for Traditional Music, lk 167–193.

Bohl, Vivian 2008. *Ihulisusest kui keha ja vaimu dualismi ületamisest Maurice Merleau-Ponty teoses “Taju fenomenoloogia”*. [Magistritöö.] Tartu: Tartu Ülikool.

Csordas, Thomas J. 1990. Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos* 18, lk 5–47 (doi: 10.1525/eth.1990.18.1.02a00010).

Csordas, Thomas J. 1993. Somatic Modes of attention. *Cultural Anthropology* 8 (2), lk 135–156 (doi: 10.1525/can.1993.8.2.02a00010).

Einasto, Heili 2010. *100 aastat moderntantsu*. Pilguheit Eesti poolelt. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat. III köide. 1. vihik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus (<http://www.eki.ee/dict/ekss/> – 29. jaanuar 2015).

Foster, Susan Leigh 1996. The ballerina’s phallic pointe. Foster, Susan Leigh (toim). *Corporealities: Dancing, Knowledge, Culture, and Power*. London: Routledge, lk 1–26.

Joyce, Mary 2013 [1973]. *Loovtants*. Metoodika ja näidistunnid. Tallinn: Koolibri.

- Kapper, Kristiina 2014. Kuidas ära tunda ja kuidas olla tantsueeskuju – kokkuvõte Traditsioonilise Tantsu Festivali Sabatants vestlusringist. *Tantsuinfo Kuukiri* 37, mai. Tallinn: Eesti Tantsuhariduse Liit, lk 13–14 (<http://tantsuharidus.ee/attachments/kuukiri-mai2014.pdf> – 28. jaanuar 2015).
- Kapper, Sille 2011. Kujutledes kogukondi: traditsioonist ja improvisatsioonist tänapäeva pärimustantsus. *Mäetagused* 49. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum (doi: 10.7592/MT2011.49.kapper).
- Kapper, Sille 2013. *Muutuv pärimustants: Kontseptsioonid ja realisatsioonid Eestis 2008–2103*. Tallinna Ülikool, Humanitaarteaduste dissertatsioonid 35. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus (<http://e-ait.tlulib.ee/341/> – 28. jaanuar 2015).
- Kotka 2011 = Puhkepäeval pangetantsu! *Kotka Kaamera* 13. märts (<http://kotkas.blogspot.com/2011/03/oli-uks-puhkepaev-ja-kotkas-lendas.html> – 28. jaanuar 2015).
- Lotman, Juri 1981. Kultuurisemiootika ja teksti mõiste (<http://www.ut.ee/lotman/ee/teosed/kultuurisemiootika/kultsemjatekst.htm> – 11. märts 2015). [Lotman, Juri 1991. *Kultuurisemiootika. Tekst – kirjandus – kultuur*. Tallinn: Olion.]
- Lotman, Juri 2010. Tekst ja funktsioon. *Kultuuritüpoloogiast*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 86–98.
- Merleau-Ponty, Maurice 1945. *Phenomenologie de la perception*. Paris: Gallimard.
- Merleau-Ponty, Maurice 2010 [orig 1968]. *Nähtav ja nähtamatu*. Tallinn: Varrak.
- Nahachewsky, Andriy 1995. Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories. *Dance Research Journal* 27 (1). Urbana: University of Illinois Press, lk 1–15.
- Ness, Sally Ann 1996. Dancing in the field: notes from memory. Foster, Susan Leigh (toim). *Corporealities: Dancing, Knowledge, Culture, and Power*. London: Routledge, lk 133–158.
- Parviainen, Jaana 2002. Bodily Knowledge: Epistemological Reflections of Dance. *Dance Research Journal* 34 (1). Congress on Research in Dance, lk 11–26 (<http://www.jstor.org/stable/1478130> – 29. jaanuar 2015; doi: 10.2307/1478130).
- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London: Sage Publications Ltd.
- Põldmäe, Rudolf & Tampere, Herbert 1938. *Valimik eesti rahvatantse*. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 8. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiiv.
- Raud, Rein 2013. *Mis on kultuur? Sissejuhatus kultuuriteooriasse*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Raudkats, Anna 1926. *Eesti rahvatantsud*. Tartu: Kirjastuse-Ühisuse “Postimehe” trükk.
- Sarv, Maarja & Sarv, Öie 2013. Tantsimine Setomaal. *Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu* (<http://www.rahvakultuur.ee/vkpnimistu/files/shared/d407116f-2036-7b2f-Seto%20tants.doc?PHPSESSID=tq0lpu374pg2g06qesq7dh6pd4> – 28. jaanuar 2015).
- Tantsumaja 2014 = Tantsumaja “Parmupill ja polka”. *Eesti Pärimusmuusika Keskus. Pärimusmuusika Ait. Sündmused* (<http://www.folk.ee/ait/sundmused/event/12-suendmused/15-tantsumaja-parmupill-ja-polka> – 29. jaanuar 2015).

Torop, Kristjan 1995. *Kontratantsud*. Tallinn: Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus.

Van Zile, Judy 2014. (Re)Searching the field: “Just do it naturally!”. Fiskvik, Anne Margrete & Stranden, Marit (toim). *(Re)Searching the Field. Festschrift in Honour of Egil Bakka*. Bergen: Fagbokforlaget.

Vissel, Anu 2004. Rahvatantsu asendist eestlaste kultuuripildis ja harrastustes. Rüütel, Ingrid (koost). *Pärimusmuusika muutuvast ühiskonnas 2. Töid etnomusikoloogia alalt 2*. Tallinn: Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakond, Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu, lk 109–127.

Wulff, Helena 2013. Dance Ethnography. *Oxford Bibliographies Online* (<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0079.xml> – 29. jaanuar 2015).

Summary

The Issue of Naturalness

Sille Kapper

Keywords: body, dance ethnography, folk dance, health, naturalness, traditional folk dance

The article is written to unveil the important values and understandings accepted in our deepest subconsciousness, which form the basis for speaking about traditional folk dancing as a ‘natural’ way of motion, and for the desire and suggestions to dance ‘naturally’. In contemporary urban culture, various dance styles have been described as ‘natural’, but the topic of this article is traditional folk dance today. My dance ethnographic fieldwork for this research was carried out in Estonia during the years 2008–2014, at the main traditional folk dance events such as festival dance nights, concerts, group rehearsals, and workshops, as well as in other dance learning environments. Spoken and written statements about traditional folk dance during the research period are also taken into account.

In general, one can say that the ‘natural’ qualities of traditional folk dance in today’s Estonia spring from the fact that the individual freedom of the dancer is highly valued. The meaning of ‘naturalness’ is based on the dance knowledge and experience of each dancer or speaker, and may consist in

- the sense of gravity and optimised work of muscles when the dancer has decided that it is sustainable and best for his/her living body;
- posture and manners acquired by training in any other dance style if the dancer perceives it as comfortable, familiar, and normal;
- goal-oriented imitation of parents or other cultural models when the dancer thinks this is the essence of learning the tradition;
- spontaneous, unconscious, uncontrolled movement, which the dancer thinks to be with no rules and no need to learn or know something special.

Various combinations of these meanings and their reasons are also possible. The study proves that today the 'naturalness' of traditional folk dancing is constructed by each dancer in light of their own beliefs and convictions, including faith in the primacy of individual freedom. This result is usable in ethnochoreological research into any more concrete issues concerned with traditional folk dances, but even more important for dance learning and teaching processes, with reference to the need to always ask and explain in detail what is meant by doing something 'naturally'.

Additionally, the analysed data also reveal the ambivalent position of traditional folk dance among other cultural practices in present-day Estonia. For one group of people interest in traditional folk dance and music is related to other aspects of ecological-organic lifestyles, such as place of residence, food, clothing, re-use and reduction of consumption; also there is another group whose traditional folk dancing is just an alternation in their mainstream urban lifestyle. In both cases, traditional folk dancing is considered more 'natural' than other dance styles due to its origin in peasant culture, allegedly unspoiled and cleaner than our contemporary environment.

Thus, in present-day traditional folk dance practices, forgotten peasant dance texts are actualised again, but with new aspects emphasised, which refer to characteristic ideas in our society today, for example, a search for some fixed points in the general urban uncertainty. Through learning and performing ancestors' dances people raise their self-awareness, sense of security and physical and mental well-being. Direct ways for improving and maintaining physical health are also seen in the 'naturalness' of traditional folk dancing, especially when compared to stage folk dance or other stage dance styles with higher risks of overload and injuries due to their external requirements or strenuous workout.

Different perceptions are similar in the recognition that dancers today feel traditional folk dancing raise their subjective well-being. In spite of different reasons, in general, the cultural proposal that traditional folk dance can be a lifelong and healthy way of movement, has been accepted as cognitively adequate. Today, topics related to physical and mental health are usually rather intimate, and this once more explains the deeply individualistic character of 'naturalness', which traditional folk dancing seeks to achieve.